

Anketa o nejpozoruhodnější přírodovědnou knihu 2021–2022

V kulérové příloze čísla 6 loňského ročníku *Živy* jste si mohli přečíst výběr a hodnocení různých přírodovědných publikací daného roku, které zaujaly nejen oslovené osobnosti naší vědy, ale také tvůrce našich dlouholetých přírodovědeckých časopisů. Od podzimu 2021 vyšla opět řada zajímavých titulů, na které bychom vás rádi prostřednictvím *Živy* upozornili.

Knihy s přírodovědnou tematikou se mohou zdát čtenářsky náročné – jak na pozornost při čtení, tak i proto, že vyžadují často další související znalosti. Vztahují se však k tématům života každého z nás v našem okolním prostředí, přinášejí informace důležité pro orientaci v každodenním životě a rozšiřují obzory nejen o biologických zákonitostech našeho světa. Věřím, že z přehledu knih doporučených odborníky z různých oborů si dobře vyberete.

Eva Zažímalová

● Václav Cílek, geolog, Geologický ústav AV ČR

Za nejkrásnější přírodovědnou knihu tohoto roku považuji monografii Stanislava Opluštila, Jaroslava Zajíce a Jiřího Svobody *Pralesy a jezera mladších prvohor* (Academia 2022), a to nejen proto, že jsem díky ní poprvé pochopil geologii karbonu a problematiku uhlí, ale i kvůli množství rekonstrukcí od J. Svobody, které si přesností a úrovní nezadají s obrazy Zdeňka Buriana, ale jsou založeny na nedávných výzkumech karbonských pralesů. Na druhém místě uvedu autora – je jím Václav Smil, kterému nedávno vyšly na sebe navazující knihy o energii, velkých proměnách a obsáhla monografie o růstu. Tím, že ve městech žije kolem 60 % obyvatel Země, se obor nazvaný městská ekologie stává čím dál tím důležitějším a pro množství adaptací a vzájemných kontaktů stále zajímavějším. Městskou ekologií v našich podmínkách se zabývá zajímavá monografie Jana Alberta Šturmy, Ondřeje Sedláčka, Petra Šípka a Davida Storch *Planeta Praha* (Nakladatelství Jana Kostelecká – Jakost 2022).

● Libor Grubhoffer, parazitolog, biochemik, molekulární biolog, ředitel Biologického centra AV ČR

1. Martin Rychlík: *Dějiny lidí* (Academia 2022). Výjimečný počín autora, v jehož ohnisku zájmu je člověk a jeho „biodiverzita“ pronikající do všech aspektů bytí, od historického vývoje druhu přes etnicitu, rasy, potřebu formování společenských vztahů a vztahů k přírodnímu prostředí, kulturní dějiny člověka se zvyky a obyčejí. Ona „biodiverzita“ člověka v jednotě s konstantami stejnosti se táhne vývojem člověka jako červená nit.

2. Milan Kodíček, Olga Valentová, Radvan Hyněk: *Biochemie: chemický pohled na biologický svět*, 3., přepracované vydání (VŠCHT Praha 2022). Bestseller mezi učebnicemi biochemie se dočkal už 3. vydání.

Dílo autorské trojice zraje jako víno, vsadili na tezi, že psát české učebnice v přírodních vědách má smysl, že není dobré podléhat módnímu trendu, že vědecké je pouze to, co je anglicky napsané. Tento mýtus nás celkem přirozeně zachvátil po pádu železné opony. I odbornou čestinu je nutné nejen udržovat, ale i dále rozvíjet v kontextu současné vědy. Ne tak často lze o učebnicích říci, že je půvabná grafickým zpracováním, ale i jazykem. Autoři se s češtinou a jejím použitím v biochemii, trestuhodně zaplevelené anglicismy, slangovými výrazy a odbornou hantýrkou, doslova mazlí.

3. Vladimír Rudajev: *Příběh buňky*. Od molekul ke vzniku života a prvním organismům (Academia 2022). Počín z mimořádně záslužných. Dílo, které v naší domácí nabídce snad od doby prof. J. V. Košťáče chybělo, je velmi zdařile sestaveným souborem kapitol s kritickými tématy molekulové podstaty života na naší planetě. Autor potvrdil, že je rovněž talentovaným kantorem a dokáže srozumitelnou a kultivovanou češtinou přiblížit složitosti nejenom životadárných molekul samotných, ale též jejich vzájemných vztahů v celém tom spektakulárním zázraku zvaném život.

● Lubomír Hrouda, botanik, Přírodovědecká fakulta UK

1. Leo Bureš: *Fenomén Velká kotlina* 1. Flóra, vegetace, fauna (Academia 2022). Taková kniha vychází jednou za 50 let, téměř tolik let se věnoval botanik, ekolog a praktický ochranář, svým způsobem přírodovědný polyhistor Leo Bureš, absolvent geobotaniky na PřF UK, spolu s manželkou Zuzanou a zpočátku i s prof. Janem Jeníkem výzkumu tohoto mimořádného horského karu, pravděpodobně nejbohatšího v ČR. Je tam všechno: flóra, vegetace, bezcévné rostliny, bezobratlí, obratlovci. Ve druhém díle (snad vyjde v r. 2023) pak geologie, klimatologie, laviny. Vše neuvěřitelně přesně dokumentováno slovem i fotografií. L. Bureš je oprav-

dový „zapadlý vědecký vlastenec“ v tom nejdokonalejším slova smyslu. Pokud má paměť sahá, naposledy podobnou (ale jen botanickou) monografii horského území vytvořil jiný vlastenec, botanik a odbojář Vladimír Krajina v r. 1933 o Mlynské dolině ve Vysokých Tatrách, před 90 lety. 2. Jitka Klimešová: *Těla rostlin* (Academia 2022). Toto je naopak geniální útlá knížka: jedna z mála (i po světě!), jež ukazuje, že morfologie a anatomie rostlin je zábavný a mnohotvarý příběh, jak se rostliny musí pořád přizpůsobovat ekologii, stanovištním podmínkám, suchu, nedostatku živin, konkurenci všech, co rostou okolo, herboriorům, jak si často vypomáhají s houbami i dalšími. Nejde o žádný soupis tvarů listů a jejich okrajů, jak bylo často zvykem – dokonce bych řekl, že po přečtení se budu (nejen já) sám rád učit i tu nemastnou terminologii, abych rozuměl další zajímavé knížce o ekologické nebo možná srovnávací morfologii, pokud se ještě takové dožiji.

Autorka je významný kořenový ekolog a vědec světového jména v oboru klonálních rostlin (a přitom si udělala čas na sepsání skoro přírodovědné beletrie...). Dávny polyhistor, naturfilozof a básník Johann Wolfgang von Goethe, zakladatel srovnávací morfologie (ostatně J. Klimešovou zmíněný) v této knížce žije dál.

3. S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: *Pralesy a jezera mladších prvohor*. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022). Na rozdíl od předchozích dvou knih je mé laudatio spíše nadšené než odborně hodnotící. Jako botanik jsem vždycky trochu paleobotanik samouk, ale o to více to člověka vzrušuje. Naposledy jsem byl podobnou publikací nadšen, když jsem dostal jako školák první velkou knihu pánů prof. Augusty a Buriana. I tady patří neoddelitelně slovo a obraz k sobě, došlo opět k dokonalému spojení vědy a umění; téma je možná trochu časově i prostorově menší, o to lépe se v něm člověk orientuje. A jistě je blíže pravdě, jakkoli pro geologické vědy je za dnešní pravdou ještě více zatáček k té pravě...

● Eduard Kejnovský, rostlinný genetik, Biofyzikální ústav AV ČR

Nominuji knihu *Nezkreslená věda* (Academia 2021, dotisk 2022) autorů Aleše Vémoly a Tomáše Zacha. Jde o unikátní dílo shrnující v knižní podobě vybrané kapitoly velmi úspěšného a oblíbeného seriálu na Youtube. Zahrnuje nejružnější témata od zejména přírodovědných až po historická a technická. Formát je zcela ojedinělý, obsah velmi kvalitní, neboť témata korigovali odborníci z nejružnějších oborů.

● Jitka Klimešová, botanička, Botanický ústav AV ČR

1. Dave Goulson: *Tichá Země*. Jak odvrátit hmyzí apokalypsu (Kazda 2022). Pohled ekologa na možné příčiny úbytku hmyzu, bohatě doložen příklady z vědeckých studií i historií politických rozhodnutí. Autor pečlivě váží důkazy a upozorňuje na mezery, které máme v porozumění problému. Nakonec navrhuje řešení zahrnující to, co může udělat pro biodiverzitu každý z nás. 2. J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: *Planeta Praha*. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města (Jakost 2022). Kaleidoskop příběhů o květeně a zvířené Prahy napsaný svěžím slohem. Upozorňuje, že pestrá příroda je všude kolem, pomocí

příběhů různých tvorů, kteří v Praze našli domov, nebo se tam snaží uchovat svůj domov původní. Oceňuji, že kniha je brožovaná a originálně ilustrovaná, netrpí nějakou přehnanou vážností a tím dokresluje dynamiku přírody ve velkoměstě.

3. S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: Pralesy a jezera mladších prvohor. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022). Publikace, která skloubila botaniku, evoluci, historii výzkumu zkamenělin a historii těžby uhlí do informacemi nabitého a esteticky velmi zajímavého díla. Přítomnost malíře v autorském kolektivu umožnila oživit dávno zuhelnatělé pralesy, jako bychom jimi při čtení procházeli. Kombinace starých a nových fotografií, názorných schémat a diagramů, rekonstrukcí zaniklých společenstev a organismů usnadňuje pochopení problematiky i laikovi.

● **Pavel Klvač, sociolog, předseda redakční rady časopisu Veronica**

1. Domníváje se, společně s Maxem Weberem a Cliffordem Geertzem, „že člověk je zvíře zavěšené do pavučiny významů, kterou si samo upředlo“, oceňuji jako sociální přírodovědec nejvíce Dějiny lidí (Academia 2022) Martina Rychlíka, které jsou překrásným pojednáním o těchto pavučinách.

2. Pavel Bolina, Jan Martínek, Václav Cílek, Pavel Šlězár: Jantarová stezka (Academia 2022). Nejen proto, že podobně jako environmentalista a básník Zbyněk Ulčák už 20 let se zájmem „čtu Cílka i Kanta / papež se jmenuje Franta“.

3. D. Goulson: Tichá Země. Jak odvrátit hmyzí apokalypsu (Kazda 2022)

● **Stanislav Komárek, biolog, filozof, spisovatel, Přírodovědecká fakulta UK**

1. Jindřich Chrtek, Zdeněk Kaplan, Jitka Štěpánková (eds.): Květena České republiky 9 (Academia 2023). Kniha ještě nevyšla, ale jde o obrovský ediční počín, poslední a nejmohutnější díl české květeny obírající se travami, ostřicemi a dalšími jednoděložnými rostlinami. Tolik soustředěné práce si s těmito skupinami už nikdy nikdo nedá.

● **Pavel Kovář, geobotanik, Přírodovědecká fakulta UK**

1. L. Bureš: Fenomén Velká kotlina 1. Flóra, vegetace, fauna (Academia 2022). Výpravná monografie založená na celoživotním působení autora v jedné z ekologických nejbohatších a druhově nejbohatších makro-

lokalit našeho území. Pražská geobotanika je s oblastí Jeseníků spjatá velmi úzce, rád vzpomínám na kurzy zimní ekologie za studií na PřF UK právě tady, na tzv. geobotanické víkendy později i na konzultace s manželi Burešovými při přípravě novodobých kurzů pro studenty. Rovněž pro ochranu přírody (AOPK ČR) je dílo neocenitelnou inspirací.

2. J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města (Jakost 2022). Literárně-popularizační pendant k filmu, na němž odvedli výborný kus práce porevoluční absolventi PřF UK, zástupci geobotaniky, vertebratologie a entomologie, terestrické a vodní ekologie. Ekologie města jako nově převažující objekt pozornosti přírodních věd a nejen jich může při předvedeném poutavém podání kladně ovlivnit veřejnost ve vnímání vztahů v okolním prostředí.

3. Sam Kean: Zločiny ve jménu vědy. Příběhy o tom, jak nás může touha po poznání zavést na temnou stranu... (Grada 2022). Historizující překladová kniha představuje v mém vzorku třetí žánr, který ukazuje, že ani věda není černobílá a také že leckdy motivace ke kreativnímu úspěchu vede k metodě: účel světlé prostředky. Svědčit by o tom ostatně mohly různé etické komise či dokonce tribunály. Výběr „případů“ pokrývá dlouhé období od zmínek ze starověku přes středověk po současnost a odhaduje i možná zneužití vědy v budoucnosti.

● **Tomáš Kučera, botanik, Přírodovědecká fakulta JU**

1. L. Bureš: Fenomén Velká kotlina 1. Flóra, vegetace, fauna (Academia 2022). Publikace věnovaná jedné z nejpozoruhodnějších lokalit Vysokých Sudet se nakonec rozrostla na dva díly. Význam spatřuji dvojí: lokalita středoevropského významu si jednoznačně zaslouží monografii shrnující informace rozeteté po desítkách dílčích článků, přispívá to i k srozumitelnosti významu napříč jednotlivými obory. Pak také velkorysá fotodokumentace vhodně dotváří text, jde tedy i o cenný dobový dokument místa, které je značně dynamické a kde probíhají různé sukcesní pochody. Srovnáme-li, kolik monografií vychází o pokladech architektury, pak je každá kniha věnovaná přírodnímu dědictví minimálně stejně cenná.

2. J. Klimešová: Těla rostlin (Academia 2022). Jakkoli by se zdálo, že rostlinná morfologie je již zažitá až přežitá a že jde spíše o popisnou disciplínu, autorka ukazuje, že tomu zdaleka tak být nemusí. Nejde jen o evoluční morfologii, spíš o evoluci morfologie přežívání (v drsných nebo naopak bukolických podmínkách). Kniha je také nápaditě bohatě ilustrovaná včetně autorčiných linorytů, kterými trefně glosuje vědecký (a rostlinný) životaběh. V koncových medailoncích připomíná objevitele, kteří významně přispěli k rozluštění forem a odhalení jejich funkční vlastností, přičemž v databázi se skrývá i drobná tajenka.

3. Roland Spohn, Margot Spohn: Stromy. Nový průvodce přírodou (Univerzum 2022). Tento titul není tak nový, fakticky jde o druhé vydání úspěšného výběrového atlasu stromů a keřů. Stojí za to připomenout, čím byl právě tento, vycházející doslova v záplavě jiných podobných atlasů, zajímavý. Reprezentativní je výběr hojnějších dřevin, které lze opravdu potkat v přírodě i v parcích, s názornými fotografiemi habitu dřevin a kresbami detailů (listy, květy, plody) a s texty zaměřenými na rozlišovací znaky, místo, odkud dřeviny pocházejí, proč jsou pěstovány, a i na některé zajímavosti spojené s jejich využitím. V průvodci není zdaleka všechno, ale bohatě stačí pro výlet do přírody (nikoli však arboreta).

● **Jiří Moravec, zoolog, Národní muzeum**

1. Jan Šumpich, Jan Liška, Zdeněk Laštůvka, Aleš Laštůvka.: Motýli a housenky střední Evropy VI. Drobní motýli II. (Academia 2022). Jde o poslední svazek šesti-dílné série atlasů motýlů střední Evropy a jejich housenek. Je zcela unikátní rozsahem a kompletností. Zahrnuje všech 1 200 českých a slovenských druhů posledních 11 čeledí, které ještě nebyly zpracovány v předcházejících dílech (zahrnuty jsou navíc skoro všechny středoevropské druhy daných čeledí). Všechny druhy jsou podrobně popsány a charakterizovány, přiřazena vývojová stadia, uvedeny základní informace o biologii a rozšíření, přestože tyto drobné, většinou velmi podobné druhy snadno unikají pozornosti a informace se o nich nezískávají snadno. V kontextu všech 6 vyšlých svazků kniha představuje součást výjimečného díla našich autorů, jež dokládá velmi vysokou kvalitu české zoologie. Je přínosem pro celoevropský zoologický výzkum a měla by být rozhodně přetlačena do angličtiny.

2. L. Bureš: Fenomén Velká kotlina 1. Flóra, vegetace, fauna (Academia 2022). Kniha představuje celoživotní dílo autora, věnované ledovcovému karu Velká kotlina v Hrubém Jeseníku. Jde o velmi podrobnou, rozsáhlou, a především neobyčejně dlouhodobou studii dokumentující v řádu desítek let vývoj a dynamiku přírody na této biologicky (především botanicky) unikátní lokalitě. Rozsahem a důkladností studia konkrétního přírodního celku ležícího na území ČR toto dílo nemá obdoby.

● **Martin Pivokonský, environmentální chemik a hydrochemik, ředitel Ústavu pro hydrodynamiku AV ČR**

1. S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: Pralesy a jezera mladších prvohor. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022). Skvělá výpravná a bohatě ilustrovaná kniha pro

všechny, koho zajímá, jak vypadalo území dnešní České republiky v období mladších prvohor v permu a karbonu, kdy bujná tropická vegetace dala vzniknout zásobám uhlí na našem území.

2. P. Bolina, J. Martínek, V. Cílek, P. Šlězár: Jantarová stezka (Academia 2022). Cesty jsou jedním z nejvýznamnějších krajino- tvorných prvků vytvořených člověkem. Jejich posláním od nepaměti byla přeprava osob nebo zboží. Jednou z nejvýznamnějších historických cest je nepochybně Jantarová stezka spojující naleziště jantaru u Baltského moře se severní Itálií obyvanou Kelty a Etrusky. Kniha pozoruhodným způsobem spojuje historický a přírodovědný pohled na krajinu.

● Jan Plesník, ochranářský biolog a ekolog, AOPK ČR

1. Michal V. Marek a kol.: Klimatická změna – příčiny, dopady a adaptace (Academia 2022). Problematika probíhající a očekávaných změn podnebí propustuje našimi životy do té míry, že jsme si zvykli na ně svádět všelicos. Těm, kteří se chtějí o jevu zasahujícím přírodu i lidskou společnost dozvědět více, je určena obsáhlá publikace, sestavená M. V. Markem z Ústavu výzkumu globální změny AV ČR (CzechGlobe) Brno. Oceňuji, že se variabilitou klimatu zabývá v různém měřítku, od celoplanetárního po místní. Jen bych dal více prostoru jiným názorům než hlavnímu proudu – a nechal čtenáře přemýšlet.

2. J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města (Jakost 2022). V srpnu 2022 zamířil do kin právem oceňovaný film Planeta Praha režiséra, malíře a zoologa Jana Hoška a na knižní pulty putovala stejnojmenná publikace. Její podtitul rozhodně nepřehání: přibližuje víc než názorně přírodu naší metropole, jejíž poznání nám často z nejrůznějších důvodů uniká. Zatímco snímek se soustřeďuje – a je to dobře – na příběhy jednotlivých zvířat, graficky zdařilá kniha je doslova prošípaná často málo známými až netušenými informacemi o fauně a flóře městského prostředí a o synantropizaci.

3. Václav Cílek, Lubomír Hanel, Václav Zemek a kol.: O památné hoře Blaníku a jejím kraji. Příběhy posvátných hor (Dokorán 2022). Vlastivěda není jen název předmětu na prvním stupni základní školy, ale živý a k naší škodě občas přehlížený vnímavý pohled na místa, která chápeme jako domov. Vhodný důkaz podává po všech stránkách povedená kniha prezentující báje opředenou středočeskou horu či spíše dvojhuru Blaník. Nejde jen o mytologii, ale o realistické zhodnocení úlohy, kterou vrch nedaleko Vlašim hraje v naší minulosti, současně i budoucí identitě. To ale v žádném případě neznamená, že by se nečetla dobře, naopak.

● Petr Pokorný, paleoekolog,

Centrum pro teoretická studia

Nejvíce mě uchvátila kniha Planeta Praha (Jakost 2022) J. A. Šturmy, O. Sedláčka, P. Šípka a D. Storcha. Běžní obyvatelé města jsou vůči městské přírodě otupělí a nemalou roli hraje i po dvě století pěstovaná romantická citlivost, která „tu pravou“ přírodu umísťuje kamsi za horizont, do venkovské krajiny, do hlubokých lešů pohraničního hvozdu a nejrady do neurčité

exotických zemí. A tak v duchu vidím nevěřící výrazy mnoha Pražanů, když zjistí, že tu úplně nejrozmantnější přírodu mají přímo před nosem. Kniha je paralelní s celovečerním dokumentárním filmem režiséra Jana Hoška, který ve stejném čase vstoupil do kin. Literární podoba rozsáhlého výzkumně-mediálního projektu o přírodě našeho hlavního města je ovšem, jak už to s knihami a filmy bývá, nesrovnatelně čtenější a bohatší na motivy. Nadpoloviční prostor v ní např. dostává fascinující svět rostlin, který ve filmu figuruje pouze jako kulisa ke zvířecím mikropříběhům.

● Karel Prach, botanik, Přírodovědecká fakulta JU a Botanický ústav AV ČR

Vychází hodně pěkných knih s přírodovědnou tematikou, což je dobře, a je obtížné vše sledovat, nebo alespoň prolístovat, natož číst. Letos mě zaujaly především dvě:

1. J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města (Jakost 2022), která velmi vhodně doplňuje a výrazně přesahuje náplň pěkného filmu téhož jména.

2. S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: Pralesy a jezera mladších prvohor. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022), kde se mi líbí jak text, tak obrazová dokumentace.

● Martin Rychlík, vědecký novinář a vedoucí médií UK

Jakožto nepřírodovědce a novináře mne v letošním roce zaujaly zvláště dvě knihy. A to nejen atraktivním námětem a skvěle podaným tématem, ale také impozantním zpracováním. Tou první jsou Pralesy a jezera mladších prvohor (Academia 2022), v níž paleobotanik a geolog S. Opluštil z PřF UK s kolegym J. Zajícem a ilustrátorem J. Svobodou zúročili svůj hluboký zájem o „dobu, kdy uhlí bylo ještě zelené“, a vyprávějí o časech stamiliony let starých opravdu čtivě – a v krásných obrazech. Pro milovníky „malovaného pravěku“ od Z. Buriana jde o povinnou koupí! Druhou knihou, jež podle mého též vyniká, je Jantarová stezka (Academia 2022). I ta je precizně a až opulentně vypravěna, přičemž zručně kombinuje poznatky přírodních a historických věd. Ve čtyřčlenném kolektivu se sešli jak geolog a známý popularizátor V. Cílek, tak historik zaměřený na středověk P. Bolina, archeolog P. Šlězár i dopravní analytik J. Martínek. Sečteno podtrženo: obě knihy přetrvávají v čase a budou díky kvalitnímu obsahu chloubou domácích či veřejných knihoven po další dekady.

● Jan Šumpich, entomolog,

Národní muzeum

Je skvělé, že každoročně vychází v českých nakladatelstvích řada titulů s přírodovědnou tematikou, avšak není zcela jednoduché vyzdvihnout některé a jiné opomenout. Za pozornost z mého pohledu stojí (kromě jiných) následující tři tituly.

1. Jane Goodallová, Douglas Abrams a Gail Hudsonová: Kniha o naději. Průvodce přežitím v těžkých dobách (Kazda 2022). První je mezinárodně uznávaná autorka, která své životní zkušenosti umí nevšedním způsobem předávat čtenářům celého světa.

2. Michal V. Marek a kol.: Klimatická změna – příčiny, dopady a adaptace (Academia 2022). Aktuální téma, kterému bude věnována mimořádná pozornost i v budoucnu. Kniha je šikovně sestaveným dílem popisu-

jícím současný stav a zároveň hledající východiska týkající se globálních změn klimatu.

3. Andri Snaer Magnason: O času a vodě (Argo 2022). Literárně ojedinělé dílo z pera islandského spisovatele o plynutí času a změně klimatu protkané mytologickými odbočkami a autobiografickými a dalšími prvky, které se na Islandu stalo bestsellerem.

● Miroslav Tůma, matematik,

Matematicko-fyzikální fakulta UK

1. Michael Shellenberger: Apokalypsa nebude. Proč nám škodí environmentální alarmismus (Argo 2022). Samozřejmě, že se vyplatí dívat na problémy, které nás obklopují, z více stran. Nemusíme s některými pohledy souhlasit, ale samotné zamýšlení stačí. Autor prezentuje jeden z alternativních pohledů na klimatické změny a ekologii obecně. Názvy kapitol, jako „Jak ničíme přírodu, abychom ji zachránili“, naznačují úhel pohledu. Ukazuje svět jednostranných nazírání problémů klimatických změn, částečných opatření, o která se snažíme, i víru v jejich řešení. Zajímavá kniha pro přemýšlení o našich předsudcích.

2. J. Šumpich, J. Liška, Z. Laštůvka, A. Laštůvka: Motýli a housenky střední Evropy VI. Drobní motýli II. (Academia 2022). Konečně máme kompletní sérii o motýlech ČR a jejího okolí, která bude sloužit celým generacím. Na rozdíl od jiných publikací je v ní vidět ohromná spousta práce. A dovolte mi trochu vzpomenout. Když jsem začal motýly sbírat, moc knížek k sehnání pro kluka z venkova nebylo: něco ze Schwarzcových atlasů, později i Jouklova kniha. A hltal jsem legendární texty o lovech motýlů od pana Mouchy. O těch drobných jsem měl jen stránky v Tykačově a Komárkově knize, často chycených na místě zvaném Srbsko, pro mě tenkrát tajemném. Čas uplynul, místo sbírání jsem později fotografoval a dnes už spíš vzpomínám, jako nedávno u monografie o motýlech Křivoklátska v Bohemia Centralis 37 od další legendy, Iva Nováka, nebo v tomto závěrečném dílu série. Gratuluji nakladatelství i autorům.

● Ondřej Vrtiška, šéfredaktor časopisu Vesmír

1. J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou městskou přírodou (Jakost 2022). Za přírodou nemusíte jezdit do národních parků, bohatý život kypí i uprostřed hlavního města: mezi dlažebními kostkami, v křoví za tramvajovou zastávkou, na střeších obchodních center i na výspěce za spalovnou. Popularizační báseň v próze z pera čtyř vysoce originálních přírodovědců možná v některých pasážích popudí konzervativnější milovníky přírody, všímaví pozorovatelé městského života v ní však najdou skvělého průvodce pro své expedice.

2. J. Klimešová: Těla rostlin (Academia 2022). Rostlinný fyziolog Bohumil Němec napsal v r. 1937 knihu Duše rostlin. J. Klimešová na ni volně navazuje a ukazuje, jak nové poznatky o funkci a morfologii rostlin pomáhají pochopit jejich životní strategie. Po přečtení její knihy vám v přírodě každý květ, oddenek, list a kořínek bude vyprávět příběh o evoluci, ekologii či rostlinné fyziologii. Součástí knihy jsou medailonky přírodovědců od Theofrasta (371–287 př. n. l.) po Jana Jeníka (1929–2022), doprovázené autorčinými linoryty.

3. Jorge Cham, Daniel Whiteson: Často kladené otázky o vesmíru (Práh 2022). Název knihy působí dojmem nebetyčné nudy. Další instantní příručka z poličky vyhrazené pro rychlokvašené bestsellery? Nenechte se mýlit, za každou z otázek se skrývá pečlivě zpracovaný příběh, který čtenáři jednu otázku zodpoví a dalších sto otevře. Jorge Cham knihu doprovodil četnými ilustracemi, v jejichž vizuálním stylu fanoušci bezpečně rozpoznají autora populárních komiksových stripů PhD Comics.

● **Petr Zajíček, speleolog a geolog, Správa jeskyní ČR**

1. S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: Pralesy a jezera mladších prvohor. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022). Kniha je velmi krásně graficky zpracovaná. Obsahuje instruktivní a didaktické ilustrace a fotografie k daným tématům. Nutno poznamenat, že rekonstrukce prostředí na planetě Země v jednotlivých geologických érách jsou vždy mimořádně sofistikované a propracované. Člověk si tak v dnešní době může udělat představu, jak krajina a její biotopy v té době vypadaly. A zvláště

období mladších prvohor, kdy na souši bujela pestrá vegetace a po povrchu se proháněli krytolebci a vzduchem létaly obří vážky, je nesmírně atraktivní. Fundované texty jsou psány s ohledem na odbornost, ale zároveň jsou čtivé a srozumitelné. Publikace je tak vhodná pro odbornou i laickou veřejnost a přináší cenné informace.

● **Eva Zažímalová, biochemička, rostlinná fyzioložka, předsedkyně AV ČR**

1. Meriel Lland, Michael Leach: Moderní encyklopedie pro děti – Zvířata (Fragment 2022)

2. Victor Lloret Blackburn, House Wujii Tecnoscienza: Marie Curie. Vědkyně, která získala dvě Nobelovy ceny (Moji hrdinové 2022)

3. Dian Fosseyová: Gorily v mlze (CPress 2022)

● **Jan Žďárek, entomolog**

V poslední době vyšlo několik pozoruhodných titulů, ale nejvíc mne zaujala kniha kolektivu autorů pod vedením prof. Michala V. Marka Klimatická změna – příčiny, dopady a adaptace (Academia 2022). Je to obsáhlé dílo poskytující zasvěcený pohled

na problematiku, která by nám neměla být lhostejná v době, kdy se dění na planetě vychyluje z rovnováhy, její biodiverzita závrtným tempem upadá a vědci hledají odpověď na otázky, co je toho příčinou a jak to můžeme – pokud začneme okamžitě jednat – ještě napravit.

Výsledky ankety

Nejčastěji byly jmenovány dva tituly – S. Opluštil, J. Zajíc, J. Svoboda: Pralesy a jezera mladších prvohor. Když uhlí bylo ještě zelené (Academia 2022) a J. A. Šturma, O. Sedláček, P. Šípek, D. Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města (Jakost 2022). Jako druhá se umístila kniha od L. Bureše Fenomén Velká kotlina. 1. Flóra, vegetace, fauna (Academia 2022) a o pomyslné třetí místo se dělí Těla rostlin J. Klimešové (Academia 2022) a Jantarová stezka P. Boliny, J. Martínka, V. Cílka a P. Šlézara (Academia 2022).

Všem zúčastněným v anketě velmi děkujeme. Texty byly redakčně upraveny.

Lucie Juříčková

RECENZE

Jan Albert Šturma, Ondřej Sedláček, Petr Šípek, David Storch: Planeta Praha. Průvodce nečekaně pestrou přírodou města – Nová vlna popularizace

Novou vlnou se obvykle rozumí silná umělecká generace, která svou tvorbou jakoby smete tu starou, a to především novými vyjadřovacími prostředky, ale i tématy. Známe rumunskou filmovou novou vlnu, či třeba literární edici New weird. Nemohu se zbavit dojmu, že taková nová vlna či New weird se u nás objevuje v popularizační literatuře a podobně jako zmíněné edici je i jí inspirací městské prostředí. Není divu, ve městech žije většina lidí, na venkov nebo do „divoké“ přírody se jezdí jen na výlety. Ne, že by fascinace přírodou města byla až tak nová, první vlaštovkou se stala skvělá knížka Julia Komárka Neznámá tvář Prahy z r. 1941. Ale stejně, jako se rychle mění příroda měst, mění se i vyjadřovací prostředky. Planeta Praha může být vlajkovou lodí této nové popularizační vlny.

Kniha vznikla v tandemu s již dosti populárním filmem (Živa 2022, 4: CXIX–CXX) a byla by opravdu škoda, kdyby zůstala v jeho stínu. Má mnohem větší prostor představit nejrůznější tvory, kteří s námi hlavní město sdílejí, aniž si jich většina z nás všimne. Anebo si jich všimáme, ale nic o nich nevíme, a tak máme tendenci je coby nezvané hosty zahubit či vypudit. Jenže když známe nějakou rostlinu nebo živočicha jménem a něco zajímavého se o nich dozvíme, začne nám být hloupé je zničit, když nám koneckonců většinou nijak nevadí. Řekla bych, že jednou z reakcí na přečtení této knihy může být něžný vztah (nebo aspoň nějaký vztah) k nezvanému a často efemérnímu životu ve městě. Vždyť vytrhnout merlík trpasličí je těžší než „vyrvat“ plevel.

Praha je území s pestrou geomorfologií, třeba šneků tu žije víc druhů než v průměrné chráněné krajinné oblasti. Není tedy divu, že tu potkáme spoustu vzácných rostlin i živočichů, kteří tu tak nějak zbyli v ostrůvkách původní přírody obklopených betonem a asfaltem. O těch se většinou ví, žijí v neobvykle husté síti pražských chráněných území a staráme se o jejich záchranu. Někdy s až neuvěřitelným úsilím, jak se o tom dočteme v kapitole o modráskovi východním a okáčí skalním.

Těžiště knihy je ale u méně známých a často přehlížených přistěhovalců. Řada původních druhů naší flóry a fauny, podobně jako řada lidí, mimo město strádala a v urbánním prostředí našla nový, mnohdy lepší domov. Některým to šlo snadno – domy jsou bezpečnější hnízdiště než skály, ale někteří se museli opravdu snažit. Třeba slípka zelenonohá se kvůli pobytu v teple města naučila hnízdit na stromě, i když tam neumí vyletět. Vedle urbánních populací našich druhů zde žijí i potomci řady migrantů ze zahraničí, kteří se včlenili do pražské přírody, aniž to mnohdy vzbudilo větší pozornost. Někteří vytvořili celé nové biotopy, jako třeba akát (pražský Čerokéz) nebo pajasán (grázlí a citlivka), jiní se někde nenápadně krčí (kuřinka solná). Jinotajné názvy kapitol přitáhnou pozornost: objevíme, že duchem od Hladové zdi je plch velký, zjistíme, kde jsou nejlepší mesas de Praga, nebo se projdeme slanými vádí i Bermudami v křoví. A pozor, konečně se dozvíme, kdo že je to ta pražská kavárna!

Knihu sepsala čtveřice autorů, kteří se dlouhodobě zabývají nejen popularizací, ale i jiným přístupem k přírodě. Prolézají křoví na periferiích měst, ničí lesy, aby v nich mohli žít vzácní motýli, vystavují hmyz. Zde se ale dostali na novou úroveň. Planeta Praha je napsaná skvěle, přetéká nápady a přečtete ji na jeden zátah. Kniha má svižnou grafickou úpravu a ilustrace, snad jen fotky bych vytiskla na jiný papír. Je to ten typ knížky, kterou potěšíte mladě smýšlející rodinné příslušníky a která vám bude cestou po pražském chodníku rezonovat v hlavě. A na závěr vzkaz autorům – co takhle pokračování? I další města by si zasloužila zavítat do našich obydlí.

Vydala Jana Kostecká – Jakost, Praha 2022, 336 str. Doporučená cena 499 Kč

Katalog originálních kreseb v prodeji na https://www.dropbox.com/s/7ox9bwnirw1ecup/katalog_pdf?dl=0